

ВІДГУК

**офіційного опонента
на докторську дисертацію Кіянки Ірини Богданівни
«Історичні форми концептуалізації популізму як категорії політичної
науки та ідеологічної норми»
поданої на здобуття наукового ступеня доктора
політичних наук за спеціальністю 23.00.01– теорія та історія
політичної науки**

Актуальність теми дослідження Ірини Богданівни Кіянки обумовлено поширенням популізму у сфері суспільно-політичних відносин в Україні яке набуває загрозливих масштабів. Це спотворює реальну політику, загрожує деформацією соціально-економічного розвитку країни, реалізації курсу на європейську інтеграцію й демократичного вектору розвитку. Актуальність наукового доробку здобувача очевидна й з огляду відсутності комплексного вивчення проблеми популізму в Україні, належної політологічної оцінки попередніх студій, переосмислення цього явища у контексті глобалізації світу.

Автором дисертації чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету й завдання. Аргументація наукової новизни заперечень не викликає. Дослідження побудоване логічно, збережена послідовність викладу матеріалу, не порушено зв'язок між його структурними частинам. Високий ступінь наукової обґрунтованості результатів дослідження забезпечено використанням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.

По суті справи, пропонована дисертація є однією із перших наукових досліджень, де здійснено ґрунтовний аналізу популізму в Україні на етапі демократичної трансформації у контексті історичного досвіду й розгортання цього явища у світі.

Здобувач здійснив ґрунтовний огляд наукової літератури, залучивши до аналізу праці сучасних зарубіжних і вітчизняних учених. Наприкінці кожного розділу подано чіткі стислі висновки, які відповідають тексту дослідження.

Робота вирізняється масштабністю у сенсі висвітлення історичних постатей і географічних меж: від Перікла (Антична Греція) до Д. Трампа (США). Предметом аналізу стала також політика і практика здійснення популізму в Україні, країнах Латинської Америки, Західної та Центрально-Східної Європи.

У теоретичному розділі дисертації заслуговує на увагу авторська позиція щодо визнання сутнісних характеристик поняття «популізм». Зіставляючи міркування й аргументацію різних авторів, здобувач обирає як вихідне розуміння популізму як, по-перше, дихотомічного дискурсивного стилю, по-друге, як маніпулятивної технології впливу на маси. Попри тлумачення деякими авторами популізму як ідеології, з цим підходом дисертант не погоджується (с. 61).

Під час аналізу історичних аналогів сучасних популістських партій і рухів дисертант приходять до слушних узагальнень. Так, наприклад, Популістська партія США у XIX ст. пропагувала ідеї, що є близькими сучасним популістам. Це вимоги розширення елементів прямої демократії у загальному механізмі ухвалення політичних рішень, реформ соціалістичного (чи, точніше, у дусі засад державного капіталізму) характеру, націоналізації монополій, вдосконалення трудового законодавства, захисту інтересів фермерів, вдосконалення фінансової системи, а також заходів, спрямованих на обмеження імміграції. Слід звернути увагу на те, що здобувач акцентує увагу на дуже важливому аспекті політики популістів – міцному зв'язку Популістської партії з профспілковим рухом, який обстоював права робітників (с. 139–140).

Варто наголосити на тому, що автор дисертації не обмежується аналізом популістських лідерів і партій лівого спрямування, а й здійснює аналіз політичної риторики правих популістів, яким, наприклад, був американський політик Д. Уоллес. Дефініцію «правий» зумовлюють передовсім його расистські (сегрегаціоністські) погляди, почасти також

консервативні акценти, апеляції до християнських цінностей, ізоляціоністське бачення засад зовнішньої політики тощо (с. 151).

Слід відзначити ґрунтовний аналіз у роботі італійського, німецького й іспанського різновидів фашизму, де популізм займав провідне місце у теорії і практиці реалізації зазначених тоталітарних режимів. Заслуговує на увагу теза автора про те, що фашистська ідеологія в Італії постала як радикальна альтернатива парламентській демократії, суспільству політичного, ідеологічного плюралізму й громадянських свобод, і водночас – як ефективна протипага соціалістичному рухові та потенційній можливості здійснення комуністами соціальної революції за сценарієм російських більшовиків (с. 183).

Здобувачеві вдалося виявити та показати характерні особливості фашизму й популізму, які притаманні сучасним популістам. Наприклад їх «ідеологічну амбівалентність» – сполучення окремих положень тих соціально-політичних доктрин, які у цілісному вигляді між собою несумісні й водночас формують ідеологічний базис конкуруючих політичних сил і партій. На справедливе твердження дисертанта, сьогодні «популісти часто поєднують, приміром, звертаючись до економічних проблем, суперечливі вимоги ліберального характеру з закликами до державного регулювання ринку й економічного націоналізму (с. 200). Іншою спільною рисою фашизму і популізму є поділ суспільства на «своїх» і «чужих», «ворогів народу».

Дуже важливою для розуміння сутності сучасного популізму є теза автора дисертації про те, що він має принципові відмінності від фашизму. Головна з них – визнання демократії. Критикуючи політичний істеблішмент, популістські партії та рухи (принаймні, у теперішній Європі та США) загалом не відкидають правил і цінностей демократії, визначених нею загальних рамок політичного конфлікту, хоча і розставляють власні акценти у розумінні народовладдя (с. 201).

Найбільш вдалим з точки зору аналізу популізму є розділ, присвячений аналізу перонізму в Аргентині. Викликає інтерес висновок здобувача про те, що латиноамериканський популізм є наслідком запізнілої модернізації на тлі швидкого включення Латинської Америки у глобальну економіку, що зумовило у цьому регіоні «революцію очікувань». Саме авторитарні популістські режими (зокрема і перонізм в Аргентині) стали для багатьох латиноамериканських країн формою переходу від традиційного до індустріального суспільства, від олігархії до сучасної представницької демократії (с. 223–224).

Грунтовний аналіз національних особливостей проявів популізму дозволяє дисертанту робити слушні узагальнення. Так, наприклад, здобувач стверджує, що як і популістські режими у Латинській Америці, білоруський владний популізм має електоральний і плебісцитарний характер, тобто прагне опиратися на легітимізовану через механізми голосування волю більшості («народу»), у підсумку протиставляючи її правам меншості та громадянським свободам узагалі. Крім того, плебісцитарний популізм «лукашизму» опирається на державний патерналізм (с. 276).

Дисертант правомірно розділяє різновиди популізму у контексті філософських категорій кількості та міри. Автор дисертації вважає обґрунтованим розрізнення елементів, чи проявів, популізму в українській політиці і політичного феномену, який можна визначити як «чистий популізм». Під «елементами популізму» розуміється використання учасниками політичної боротьби певних технологій впливу на громадян, а також специфічного дихотомічного дискурсивного стилю й специфічної риторики (с. 282–283).

Важливе місце в дисертації займає аналіз сутності сучасних популістських технологій, принципів їх класифікації, змісту та перспектив розвитку. Здобувачем доведено, що популізм набув нового виміру в українській політиці у 2010-х роках. Йдеться про поширення «чистого

популізму», появу політичних гравців, які не лише використовували чи використовують популістські технології, але можуть бути визначені як популісти. Найпомітнішим і найхарактернішим прикладом цього «чистого популізму» є Радикальна партія О. Ляшка (с. 299).

Висновки роботи відповідають поставленим у вступі завданням, що засвідчує завершений характер наукового дослідження (с. 322–331).

Не ставлячи під сумнів наукову вагомість роботи, вважаю за необхідне зробити деякі зауваження й вказати на певні дискусійні питання:

1. В огляді наукової літератури варто було б приділити більше уваги аналізу наукової літератури, присвяченій аналізу історичних форм популізму.
2. Надто категоричним уявляється твердження дисертанта про те, що «держава не може існувати без власної ідеології. Адже потреба в національній (державній) ідеології закладена самою закономірністю функціонування суспільства та необхідністю пошуку загальнонаціональних духовних орієнтирів, спроможних консолідувати суспільство» (с. 174). Так, Україна вже більше ніж чверть століття не має національної (державної) ідеології.
3. Висвітлення практики фашизму в Румунії у другій чверті ХХ ст. не дає повного уявлення щодо змісту політики популізму у діяльності фашистських організацій та їх лідерів.
4. Надто широкі географічні рамки дослідження інколи обумовлюють поверховість у дослідженні проблеми. До того ж, потребує додаткової аргументації й обґрунтування обрання конкретної країни для аналізу політики та практики популізму.
5. Не можу погодитися із визначенням партії «УКРОП», як технологічного проекту, який віднесено до «чистого популізму». Автор дисертації стверджує, що вже маніфесту «УКРОПу» властиві виразні популістські риси, які простежується з-поміж патріотичної риторики та декларації про «Людину як головну

цінність». У ньому ворогом і руйнівником України проголошується «бюрократична корумпована Система». Відтак у маніфесті з'являється виразно популістське поняття «Системи» – певного «не народу», що є втіленням зла та ворогом країни (с. 303). Насправді в окремих регіонах України, зокрема у Дніпропетровський та Волинський областях, де партія «УКРОП» має сильні позиції, багато з того, що декларується, здійснюється у реальній політиці.

Водночас висловлені зауваження не зменшують позитивного враження від роботи і мають радше рекомендаційний характер.

Аналіз наукової роботи І. Б. Кіянкі, а також автореферат дисертації показали, що дослідження має самостійний, завершений характер, дисертація написана на актуальну для політології і важливу для політичної практики тему. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації апробовано у належній кількості наукових праць автора (70 публікаціях, у тім числі у монографії, трьох посібниках, 30-ти публікаціях, опублікованих у фахових виданнях України з політичних наук, 15-ти статтях в інших українських наукових виданнях, шести статтях у періодичних наукових виданнях інших держав) і низці конференцій.

Текст автореферату і друквані праці дисертанта повністю відповідають змісту наукової роботи. Оформлення дисертації й автореферату здійснено з дотриманням відповідних вимог до такого роду наукових досліджень. Поставлена у дослідженні мета досягнута, основні завдання успішно вирішені.

Дисертаційна робота та автореферат І. Б. Кіянкі «Історичні форми концептуалізації популізму як категорії політичної науки та ідеологічної норми» виконані на належному науковому рівні, відповідають вимогам МОН України та пп. 9, 10, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), які висуваються до докторських дисертацій та відповідає паспорту обраної спеціальності, а їх автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент, доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри політології
та державного управління Східноєвропейського
національного університету імені Леся Українки

[Handwritten signature]
В. І. Бортніков

ПІДПИС *[Handwritten signature]*
ЗАСВІДЧУЮ *[Handwritten signature]*
Вчений секретар університету *[Handwritten signature]*
"18" 09 2014 *[Handwritten signature]*